

ANA TEMA¹ 34/35. Madde Doğrudan mağdur öldüğünde akrabaların (dolaylı mağdurlar) bir davayı Mahkeme'ye taşıma hakkı

(Son güncelleme: 28/01/2021)

Giriş

Bu gibi durumlarda Mahkeme akrabaların vefat eden “doğrudan mağdurun” maruz kaldığı iddia edilen Sözleşme ihlalinin “dolaylı mağdurları” olarak görülüp görülemeyeceğini inceler aksi takdirde başvuru kabul edilemez olarak nitelenecektir çünkü Sözleşme hükümlerinin kişi yönünden uygulanmasına aykırı bir durum söz konusu olacaktır.

Mevcut içtihadattan çıkarılan ilkeler

- İddia edilen Sözleşme ihlalleri bir kişinin, Devletin sorumluluğunun devreye girdiği iddia edilen şartlarda ölümü ya da kaybolmasıyla yakından ilişkili olduğunda Mahkeme mağdurun birinci derece akrabasının başvuru yapmasını kabul eder (*Varnava ve Diğerleri /Türkiye* [BD], 2009, § 112; muhtemel 2. Madde ihlali iddiasıyla ilgili *Lambert ve Diğerleri /Fransa* [BD], 2015, § 115.). Bu gibi davalarda Mahkeme yakın aile üyelerinin kendilerinin, iddia edilen 2, 3, veya 5. Madde ihlalinin “dolaylı mağdurları” olduklarını ileri sürebileceklerini kabul etmiştir (bkz. aşağıda yer alan önemli örnekler). Ölen kişinin yasal varisleri olup olmamaları ve daha yakın akrabaların bir başvuruda bulunup bulunmaması önemli değildir.
- İddia edilen Sözleşme ihlalinin doğrudan mağdurun ölümü ya da kaybedilmesiyle yakından ilişkili olmadığı davalarda Mahkeme'nin yaklaşımı daha kısıtlayıcı olmuştur. Mahkeme Sözleşme'de yer alan belirli hakların son derece kişisel olduklarını ve “devrolunamaz haklar” kategorisine ait olduklarını düşünür (3, 5, 8, 9, 10, 11, 14. Maddeler ve 1. No.lu Protokol'ün 3. Maddesi). Bu doğrultudaki içtihat için, bkz. *Sanles Sanles /İspanya* (k.k.), 2000.
- Bununla birlikte Mahkeme içtihatlarında bu genel yaklaşımına bazı istisnalar yapmış ve doğrudan mağdurun ölümü ya da kaybedilmesiyle alakasız ihlallere dair şikayetçi olan akrabalara mağdur statüsü vermiştir. Ölen kişinin akrabalarına yönelik olarak Sözleşme'nin 3. Maddesi kapsamında yapılan kötü muamele şikayetlerine ilişkin olarak Mahkeme, 3. Madde kapsamındaki hakların tamamen kişisel oldukları bakış açısını hiç kaybetmeden, merhum yakınlarına yapıldığı iddia edilen muamele ile yakınlarının ölümü arasında nedensel bir bağlantı olmadan, merhuma yapılan muameleyi şikayet eden başvuranlara, bu tür başvuranların yerel yargılama sonucunda elde edilen saf maddi menfaatin yanı sıra ya kuvvetli bir manevi menfaat ya da davalarının incelenmesini gerektirecek önemli bir kamu menfaati gibi başka mücbir sebepler göstermeleri halinde, başvurma hakkı tanıdı (*Karpylenko /Ukrayna*, 2016, §§ 106-114; buna karşılık bkz. *Kaburov /Bulgaristan* (k.k.), 2012, §§ 54-59).
- 5, 6 ve 8. Maddeler kapsamındaki şikayetlerle ilgili diğer davalarda Mahkeme yakın akrabaların ölen mağdurun herhangi bir suç bulgusundan aklanmasında (*Grădinar /Moldova*, 2008, §§ 90-103; *Akbay ve Diğerleri /Almanya*, 2020, §§ 80-82) ya da kendi veya ailelerinin

¹ Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlandı. Mahkeme'yi bağlamaz.

itibarının korunmasında (*Polanco Torres ve Movilla Polanco /İspanya*, 2010, §§ 31-33), manevi bir menfaat olduğunu kanıtladıkları ya da parayla ilgili hakları üzerinde doğrudan doğruya bir etkisi olan maddi menfaatleri (*Grădinar /Moldova*, 2008, § 97; *Micallef /Malta* [BD], 2009, §§ 48-49) olduğunu kanıtladıkları bir başvuruda bulunmalarına izin vererek onlara mağdur statüsü tanıdı. İnsan haklarına saygı konusunda şikayetlerin incelenmesini gerektiren kamu yararına bir sorunun varlığı da dikkate alınmıştır (bkz. *Marie-Louise Loyer ve Bruneel /Fransa*, 2005, § 29; *Ressegatti /İsviçre*, 2006, § 26; *Micallef /Malta*, 2009, §§ 46 ve 50; ayrıca bkz. *Biç ve Diğerleri /Türkiye*, 2006, §§ 22-23; *Akbay ve Diğerleri /Almanya*, 2020, §§ 86-89).

- Başvuranın yerel yargılamaya katılmış olması ilgili birkaç kriterden sadece biri olarak kabul edilmiştir (*Micallef /Malta* [BD], 2009, §§ 48-49; *Polanco Torres ve Movilla Polanco /İspanya*, 2010, § 31; ayrıca bkz., *Kaburov /Bulgaristan* (k.k.), 2012, §§ 57-58 ve *Fabris ve Parziale /İtalya*, 2020, §§ 39-40).
- Sözleşme'nin 41. Maddesi kapsamındaki olası bir tazminat talebi, bir başvuranın kendi adına bir başvuru yapmasını sağlayacak bir maddi menfaat olarak kabul edilemez. Bu bakımdan hakkında itirazda bulunulan tedbirin bir başvuranın maddi hakları üzerinde gerekli doğrudan etkisi ulusal düzeyde var olan maddi hakların kapsamına girmelidir (6. Madde kapsamındaki bir tuzak şikâyeti ile ilgili, *Akbay ve Diğerleri /Almanya*, 2020, § 85,).
- Mahkeme bu farklı ve kümülatif olmayan kriterleri uygularken söz konusu olan hakkın devredilebilir ya da devredilemez olmasına her zaman atıf yapmaz (örneğin, bkz. *Micallef /Malta* [BD], 2009, §§ 44-51).
- Davalı Devlet Mahkeme'nin kişi yönünden yargılamasına hiçbir itirazda bulunmasa da Mahkeme resen bu sorunun inceleme gerektirdiğini düşünebilir (bkz. *Karpulyenko /Ukrayna*, 2016, § 102). Bu Mahkeme'nin kişi yönünden yargılama yetkisine girer (*Jakovljević /Sırbistan* (k.k.), 2020, § 29).

Önemli örnekler

1. Ölüm ve kaybedilme davalarında 2. Maddeye ilişkin şikâyetlerde akrabaların mağdur statüsü

- *Varnava ve Diğerleri /Türkiye* [BD], 2009, §§ 111-113: ebeveynler ve eşler;
- *Lambert ve Diğerleri /Fransa* [BD], 2015, § 115: ebeveynler, üvey erkek kardeş ve üvey kız kardeş (olası ihlal iddiası);
- *Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs*, 1997: kardeş;
- *Yaşa/Türkiye*, 1998, § 66: yeğen;
- *Velikova /Bulgaristan* (k.k.), 1999: nikahsız eş;
- *McKerr /Birleşik Krallık*, 2001: çocuklar;
- *Kotilainen ve Diğerleri /Finlandiya*, 2020, §§ 51-52: ebeveynler, eşler ve çocuklar;
- *Fabris ve Parziale /İtalya*, 2020, §§ 37-41: amca (ancak kuzen mağdur statüsünde değil).

2. Doğrudan mağdurun ölümü ya da kaybedilmesiyle yakından ilgili 3, 5 ve 6. Maddelere ilişkin şikâyetlerde akrabaların mağdur statüsü

- *Çakıcı /Türkiye* [BD], 1999, § 92: erkek kardeş (3. Madde);
- *Varnava ve Diğerleri /Türkiye* [BD], 2009, §§ 111-113 ve 208: baba ve eş (5. Madde: oğul/kocanın kaybedilmesine ilişkin devam eden ihlal);
- *Rantsev /Kıbrıs ve Rusya*, 2010: baba (5. Madde: zımnen);

- *Lykova /Rusya*, 2015, §§ 62-66: anne (5. Madde);
- *Dzidzava /Rusya*, 2016, § 47: karı (3. Madde);
- *Khayrullina /Rusya*, 2017, §§ 91-92 ve §§ 100-107: karı (Madde 5 §§ 1 ve 5);
- *Magnitskiy ve Diğerleri /Rusya*, 2019, §§ 278-279: karı ve anne (Madde 6 §§ 1 ve 2).

3. Doğrudan mağdurun ölümü ya da kaybedilmesiyle alakasız 3. Maddeye ilişkin şikâyetlerde akrabaların mağdur statüsü

- *Kaburov /Bulgaristan* (k.k.), 2012, §§ 54-59: oğul (mağdur statüsü tanınmadı)
- *Karpylenko /Ukrayna*, 2016, §§ 107-114: anne;
- *Stepanian /Romanya*, 2016, §§ 39-44: anne ve oğul;
- *Selami ve Diğerleri /Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2018, §§ 59-66: çocuklardan bir tanesi (tek mirasçı) için mağdur statüsü tanındı ama diğer çocuklar ve dul karısı için tanınmadı.

4. Doğrudan mağdurun ölümüyle alakasız diğer Sözleşme maddeleri (5, 6, 8, 9, 10, 11, 13. Maddeler ve 1 No.lu Protokol'ün 3. Maddesi) kapsamındaki şikâyetlerde akrabaların mağdur statüsü

- *Micallef /Malta* [BD], 2009, §§ 48-51: erkek kardeş (6 § 1. Madde);
- *Fairfield ve Diğerleri /Birleşik Krallık* (k.k.), 2005: kız çocuğu için başvuru hakkı tanınmadı (9 ve 10. Maddeler);
- *Marie-Louise Loyen ve Bruneel /Fransa*, 2005, §§ 21-31: karı ve kız çocuğu (6 § 1, 13 ve 5 § 5. Maddeler);
- *Biç ve Diğerleri /Türkiye*, 2006, §§ 18-24: karı ve çocuklar (mağdur statüsü tanınmadı – 5 ve 6. Maddeler);
- *Ressegatti /İsviçre*, 2006, §§ 16-26: koca ve çocuklar (6 § 1. Madde);
- *Direkçi ve Direkçi /Türkiye* (k.k.), 2006: baba için başvuru hakkı tanınmadı (Madde 6 §§ 1 ve 3 (b) ve 11. Madde);
- *Grădinar /Moldova*, 2008, §§ 90-103: karı (6 § 1. Madde);
- *Gakiyev ve Gakiyeva /Rusya*, 2009, §§ 167-169: ebeveynler için başvuru hakkı tanınmadı (1 No.lu Protokol'ün 3. Maddesi);
- *Polanco Torres ve Movilla Polanco /İspanya*, 2010, §§ 31-33: kız çocuğu (8. Madde);
- *Lacadena Calero /İspanya*, 2011, §§ 28-31: karı (6 § 1. Madde);
- *Koch /Almanya*, 2012, §§ 78-82: kocaya merhum karısının 8. Madde kapsamındaki haklarına ilişkin karısı adına şikâyette bulunma hakkı tanınmadı;
- *Nagmetov /Rusya*, 2015, §§ 64-65: baba için başvuru hakkı tanınmadı (10 ve 11. Maddeler);
- *Rõigas /Estonya*, 2017, § 127: anneye merhum oğlunun 8. Madde kapsamındaki haklarına ilişkin oğlu adına şikâyette bulunma hakkı tanınmadı;
- *Jakovljević /Sırbistan* (k.k.), 2020, §§ 29-33: babaya merhum oğlunun haklarıyla ilgili olarak başvuru hakkı tanınmadı ama oğlu hakkında sarf edildiği ileri sürülen iftira içeren yorumlarla bağlantılı olarak kendisinin mağdur statüsü tanındı (8. Madde);
- *Akbay ve Diğerleri /Almanya*, 2020, §§ 78-90: karı (6 § 1. Madde).

Genel ilkelerin özeti

- “Dolaylı mağdurlar” kavramıyla ilgili genel ilkelerin özeti için bkz. *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu /Romanya* [BD], 2014, §§ 97-100; *Akbay ve Diğerleri /Almanya*, 2020, §§ 67-77.
- 3. Madde kapsamındaki bir şikâyetin yakın akrabalara uygulanabilirlik testi için bkz. *Stepanian /Romanya*, 2016, §§ 35-38

Konuyla ilgili (ama farklı) başlıklar

1. Temsilcilerin (dolaylı mağdur olarak nitelenmeyenler) Mahkeme’ye bir başvuru yapmadan önce ölen doğrudan mağdurlar adına dava açma hakları (*ana tema*): *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu /Romanya* [BD], 2014, §§ 102-114 ve *Bulgarian Helsinki Committee /Bulgaristan* (k.k.), 2016, §§ 50-61; *Association Innocence en Danger ve Association Enfance et Partage /Fransa*, 2020, §§ 119-132; ya da halen hayatta olan son derece savunmasız doğrudan mağdurlarla ilgili (*L.R. /Kuzey Makedonya*, 2020, §§ 46-54).
2. Başvuran/doğrudan mağdur Mahkeme’deki yargılama sürerken öldüğünde yakın akrabaların ya da varislerin başvuruyu takip etmeleri (*Malhous /Çek Cumhuriyeti* (k.k.) [BD], 2000; *Léger /Fransa* (kayıttan düştü) [BD], 2009, §§ 42-51; *Ergezen /Türkiye*, 2014, § 30; *Tuskia ve Diğerleri /Gürcistan*, 2018, 48-50; *Delecolle /Fransa*, 2018, §§ 35-40; *Provenzano /İtalya*, 2018, §§ 93-100; *Burlya ve Diğerleri /Ukrayna*, 2018, §§ 68-78; *V.D. /Hırvatistan (no. 2)*, 2018, §§ 41-45; *Mifsud /Malta*, 2019, §§ 38-40; *Pais Pires de Lima /Portekiz*, 2019, §§ 36-40; *Magnitskiy ve Diğerleri /Rusya*, 2019, §§ 175-177; *López Ribalda ve Diğerleri /İspanya* [BD], 2019, §§ 71-73; *Mile Novaković /Hırvatistan*, 2020, §§ 33-34.
3. Başvuranların yakın akrabaları (hayatta ve savunmasız) adına ve lehine şikayette bulunma hakları: *İlhan /Türkiye* [BD], 2000, §§ 51-55; *Scozzari ve Giunta /İtalya* [BD], 2000, §§ 138-139 (reşit olmayan küçükler); *Lambert ve Diğerleri /Fransa* [BD], 2015, §§ 89-95 (genel ilkeler) ve §§ 96-106 (davaya uygulama); *Gard ve Diğerleri /Birleşik Krallık* (k.k.), 2017, § 63-70.
4. Aile üyelerinin, yakınlarını etkileyen ağır insan hakları ihlallerinden kaynaklanan acılar (3. Madde) nedeniyle “doğrudan mağdurlar” olarak mağdur statüsü: *Janowiec ve Diğerleri /Rusya* [BD], 2013, §§ 177-181; *Selami ve Diğerleri /Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2018, §§ 54-56.

ÖNEMLİ İÇTİHAT REFERANSLARI

Önde gelen davalar:

- *Yaşa/Türkiye*, 2 Eylül 1998, *Hüküm ve Karar Raporları* 1998-VI;
- *Sanles Sanles/İspanya* (k.k.), no. 48335/99, AİHM 2000-XI;
- *Kaburov/Bulgaristan* (k.k.), no. 9035/06, 19 Haziran 2012;
- *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu /Romanya* [BD], no. 47848/08, AİHM 2014.

Diğer davalar:

- *Nölkenbockhoff/Almanya*, 25 Ağustos 1987, Seri A no. 123;
- *Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs*, 9 Ekim 1997, *Hüküm ve Karar Raporları* 1997 VI;
- *Çakıcı/Türkiye* [BD], no. 23657/94, AİHM1999 IV;
- *Velikova/Bulgaristan* (k.k.), no. 41488/98, AİHM 1999 V (özetler);
- *McKerr /Birleşik Krallık*, no. 28883/95, AİHM 2001 III;
- *Brudnicka ve Diğerleri/Polonya*, no. 54723/00, AİHM 2005-II;
- *Fairfield ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 24790/04, AİHS 2005-VI;
- *Marie-Louise Loyen ve Bruneel/Fransa*, no. 55929/00, 5 Temmuz 2005;
- *Biç ve Diğerleri/Türkiye*, no. 55955/00, 2 Şubat 2006;
- *Ressegatti/İsviçre*, no. 17671/02, 13 Temmuz 2006;
- *Direkçi ve Direkçi/Türkiye* (k.k.), no. 47826/99, 3 Ekim 2006;
- *Grădinar/Moldova*, no. 7170/02, 8 Nisan 2008;
- *Armonienė/Litvanya*, no. 36919/02, 25 Kasım 2008;
- *Gakiyev ve Gakiyeva/Rusya*, no. 3179/05, 23 Nisan 2009;
- *Varnava ve Diğerleri/Türkiye* [BD], no. 16064/90 ve diğer 8'i, AİHS 2009;
- *Micallef/Malta* [BD], no. 17056/06, AİHM 2009;
- *Rantsev/Kıbrıs ve Rusya*, no. 25965/04, AİHM 2010 (özetler);
- *Polanco Torres ve Movilla Polanco/İspanya*, no. 34147/06, 21 Eylül 2010;
- *Koch/Almanya*, no. 34147/06, 21 Eylül 2010;
- *Lacadena Calero/İspanya*, no. 23002/07, 22 Kasım 2011;
- *Lambert ve Diğerleri/Fransa* [BD], no. 46043/14, AİHM 2015 (özetler);
- *Nagmetov/Rusya*, no. 35589/08, 5 Kasım 2015;
- *Lykova/Rusya*, no. 68736/11, 22 Aralık 2015;
- *Boacă ve Diğerleri/Romanya*, no. 40355/11, 12 Ocak 2016;
- *Karpylenko/Ukrayna* no. 15509/12, 11 Şubat 2016;
- *Stepanian/Romanya*, no. 60103/11, 14 Haziran 2016;
- *Dzidzava/Rusya*, no. 16363/07, 20 Aralık 2016;
- *Rõigas/Estonya*, no. 49045/13, 12 Eylül 2017;
- *Khayrullina/Rusya*, no. 29729/09, 19 Aralık 2017;
- *Selami ve Diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, no. 78241/13, 1 Mart 2018;
- *Magnitskiy ve Diğerleri/Rusya*, no. 32631/09 ve 53799/12, 27 Ağustos 2019;
- *Fabris ve Parziale/İtalya*, no. 41603/13, 19 Mart 2020;

- *Kotilainen and Others v. Finland*, no. 62439/12, 17 Eylül 2020;
- *Jakovljević /Sırbistan* (k.k.), no. 5158/12, 13 Ekim 2020;
- *Akbay ve Diğerleri /Almanya*, no. 40495/15, 37273/15 ve 40913/15, 15 Ekim 2020.